

Ingen historia före skriften?

En lycklig tillfällighet gjorde att jag började läsa arkeologi i Lund för ett år sedan. Jag hakade på institutionens halvfartskurs om bronsåldern i Skåne. Sedan fortsatte jag med järnåldern och i vår är det dags för medeltiden. Det är så roligt att jag har börjat fundera på om jag valde fel bana i livet när jag slog in på ekonomi och sedan pedagogik.

Jag gillar ämnet, institutionen, lärarna och kurskamraterna. Men en sak hängde jag upp mig på under den allra första föreläsningen – och gör det fortfarande. Begreppet *förhistoria*! När lärarna introducerade studiet av bronsåldern under någon timme använde de ordet inte mindre än ett tiotal gånger. Ett nyckelbegrepp, tänkte jag, och stack in en fråga när föreläsarna hämtade andan.

»Förhistorien är tiden före skriftkulturens inträde«, fick jag till svar. Och det var inte mer med det. När jag kom hem tittade jag i Nationalencyklopedin. Där står det att gränsen mellan förhistoria och historia i Sverige läggs vid 1050 efter Kristus; i norra Sverige flera hundra år senare. I södra Europa ligger tidsgränsen däremot nästan tvåtusen år tidigare. Mesopotamien har rekordet. Där slutade förhistorien för över femtusen år sedan.

En snabbkoll i Populär Arkeologi, Populär Historia och Fornvännen bekräftade att *förhistoria* och *förhistorisk* används allmänt – utan hämningar. Det vimlar av dessa ord i varje nummer av tidskrifterna. Samma sak i facklitteraturen. Ett svep på Google för att se om begreppet problematiseras *någonstans* gav inte ett enda napp.

Varför reagerar jag så starkt mot begreppet förhistoria? I mina öron låter det som om människosläktet inte skulle ha någon historia före skriftspråket. Om man betänker att *Homo sapiens*, alltså människor som biologiskt sett är nästan desamma som vi själva, har funnits i 200 000 år, är det uppenbart att kopplingen historia–skriftspråk innebär att det mesta av mänsklighetens förflutna inte kommer med.

För mig är mänsklighetens *hela* historia viktig, inte bara den korta tid som kan uppvisa skriftliga källor. Att använda ordet förhistoria innebär ett förhållande av skriftspråket – och samtidigt en nedvärdering av alla andra aspekter av mänskligt liv och människors sätt att kommunicera. Redan föregångarna till *Homo sapiens* hade ett nyanserat talspråk och troligen också ett rikt bildspråk. Visst betydde

introduktionen av skrift mycket för den fortsatta utvecklingen av människors tänkande och handlande, men att utse skriftspråket till den *avgörande* utvecklingsfaktorn är – just det – ohistoriskt!

Jag tror att det finns en enkel förklaring till att begreppet förhistoria har blivit så dominerande. Förmågan att läsa och skriva är en väldigt sen företeelse. Det skriftspråkliga kunnandet började bli allmänt utbrett i Sverige först i mitten av 1800-talet, och i många andra länder betydligt senare. Det tryckta ordet fick en särställning på bekostnad av det talade ordet, för att inte nämna alla andra kommunikationsformer, till exempel bild och musik. En oreserverad bokdyrkan blev vanlig i så kallade bildade kretsar, och den spred sig till en stor del av befolkningen.

Bland språkvetare finns det en diskussion om relationen mellan talspråk och skriftspråk. Tendensen är att lyfta fram det talade språket och visa hur fantastiskt komplext det är, och i många avseenden överlägset skriftspråket när det gäller att förmedla ett nyanserat budskap. Fredrik Lindström är en av dem som effektivt har argumenterat för en uppvärdering av talspråket.

Det är klart att det är behändigt för forskare som intresserar sig för gamla tider att kunna utgå ifrån skriftliga källor. Den som kan vältra sig i kyrkoböcker, rättegångsprotokoll, kartor, reseskildringar, inventarieförteckningar, skeppsnotor, fackböcker, tidningar hamnar på fastare mark. Men det har ingenting att göra med vad som är »historia« och inte »historia«, som jag ser det.

När jag har fört den här frågan på tal med lärare på institutionen har de värjt sig med att de *inte* ser ned på människans historia före skriften – och hur skulle de kunna göra det, arkeologer som de är! De menar att förhistoria är ett neutralt begrepp, ett ord bara. Ingenting att bekymra sig om.

Men är det så enkelt? Är det inte dags att problematisera begreppet – och kanske sluta att använda det? Det finns ju en synonym som inte är belastad på samma vis: forntid.

CHRISTER WALLENTIN

- Artikeln publicerades i *Språktidningen* i juni 2011 i något förkortat skick.